

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. В умовах розбудови в Україні суверенної правової держави, усвідомлення необхідності переходу до інтелектуально орієнтованої економіки і формування інформаційного суспільства суттєво зростає значущість розроблення теоретико-методологічних засад управління знаннями, найважливішим інструментарієм якого є впровадження єдиної національної україномовної класифікаційної системи. Саме систематизація надає інформації властивості знанневості, виявляє змістовність знань, перетворює їх на ресурс, придатний для використання. Тому вельми актуальною є потреба досконало дослідити сутнісну фундаментальність систематизації в контексті принципів побудови класифікацій наук і її вплив на формування семантичної та синтактичної складових бібліотечно-бібліографічних класифікацій.

Дослідження бібліотечної систематизації в контексті еволюції класифікацій наук зумовлено світоглядними досягненнями розвитку систематизаційної думки та потребою визначення ролі й місця систематизації і як процесу, і як способу організації величезних обсягів інформації засобами бібліотечних класифікацій. Вивчення еволюції класифікаційних систем дозволяє визначити особливості основних етапів систематизації наукової інформації в контексті здійснення процесів індексування інформаційних ресурсів, довести закономірність диверсифікації комбінаційних можливостей систем класифікації в контексті ускладнення інформаційного тезауруса суспільства. Не менш актуальною є потреба досконало дослідити сутнісну фундаментальність систематизації в контексті принципів побудови систем класифікації наук і бібліотечних класифікацій. Нині в Україні нагальною є проблема консолідації національних інформаційних ресурсів, вирішити яку можливо лише на основі виявлення сутності бібліотечної систематизації як знанневої категорії, що визначає рівень компетенції, комбінаторності, універсальності, інтероперабельності документних класифікаційних систем.

Актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлена наявністю таких основних протиріч між: об'єктивною необхідністю підвищення якості й ефективності бібліотечної систематизації наукової інформації в умовах глобалізації інформаційного простору та недооцінкою ролі й потенційних можливостей бібліотек як базової ресурсної складової інформаційної інфраструктури суспільства; нагальною потребою уніфікації класифікаційного інструментарію консолідації національних бібліотечно-інформаційних ресурсів і відсутністю теоретико-методологічних засад його формування. Ґрунтовний аналіз фахових публікацій свідчить, що

важливі аспекти означеної проблеми ще не набули комплексного та глибокого вивчення. Це є додатковим свідченням актуальності теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження здійснено в контексті виконання законів України "Про бібліотеки і бібліотечну справу", "Про Національну програму інформатизації", "Про обов'язковий примірник документів", указів Президента України "Про невідкладні заходи щодо розвитку бібліотек України", "Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні", загальнодержавної програми "Електронна Україна", "Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи "Бібліотека – XXI", "Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року", інших законодавчих і програмних документів.

Дисертаційна робота виконувалася в межах науково-дослідних тем Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: "Управління бібліотечно-інформаційною діяльністю наукової бібліотеки", "Підвищення ефективності інформаційної діяльності наукової бібліотеки" й "Організація бібліотечно-інформаційних ресурсів як складова формування вітчизняного інтегрованого інформаційного простору".

Мета дослідження – розробка теоретико-методологічних засад удосконалення бібліотечної систематизації наукової інформації як змістовно-функціональної основи оптимізації бібліотечно-бібліографічних класифікаційних систем.

Гіпотезадослідження полягає в тому, що бібліотечна систематизація – це основа наукової організації інформації, найважливіша знаннєва категорія, яка засобами бібліотечно-бібліографічних класифікаційних систем дозволяє суттєво підвищувати ефективність розкриття не лише змісту інформаційного ресурсу, а й його змістовності, здійснювати екстракцію латентних знань, зокрема й в автоматизованому режимі.

Для реалізації зазначеної мети та перевірки робочої гіпотези передбачається вирішення таких **завдань дослідження**:

- з'ясувати стан розробленості проблеми вдосконалення бібліотечно-бібліографічних класифікаційних систем у контексті розвитку класифікацій наук;
- обґрунтувати теоретичну базу та методологічний інструментарій дослідження;
- визначити основні види класифікаційних систем різних епох, що відбивають найсуттєвіші трансформації їх систематизаційного інструментарію;

- обґрунтувати особливості реалізації структурної цілісності основних видів класифікаційних систем у контексті підвищення ефективності технологій систематизації інформації;
- установити головні та допоміжні елементи основних видів класифікаційних систем та представити їх порівняльну характеристику;
- охарактеризувати класифікаційні схеми організації структурних елементів основних видів класифікаційних систем, визначити взаємозв'язки та взаємозалежності між їх змістовою та змістовною складовими;
- установити основні напрями й форми еволюційного втілення синтактивних особливостей класифікацій наук у семантичну складову бібліотечно-бібліографічних класифікацій;
- довести діалектичну взаємозалежність синтактивної та семантичної складових бібліотечно-бібліографічних класифікаційних систем, сформулювати основні принципи класифікації інформації в контексті реалізації процесів систематизації;
- визначити пріоритетні напрями вдосконалення бібліотечної систематизації в контексті автономності і взаємодії її змістовної та змістової складових.

Об'єкт дослідження – бібліотечна систематизація наукової інформації.

Предмет дослідження – теоретико-методологічні засади розвитку бібліотечної систематизації наукової інформації.

Методологія і методи дослідження. Методологічна база дослідження зумовлена міждисциплінарною спрямованістю теми, її основу складають парадигма розвитку систематизації наукової інформації та базові положення еволюції класифікацій наук, що дозволило вивчати об'єкт дослідження як інструментальний засіб підтримки соціальної комунікації й інституціональної складової процесів аналітико-синтетичного опрацювання інформації.

Методологічний апарат дослідження склали загальнонаукові підходи до пізнання: системний, інформаційний, соціокомунікативний, соціокультурний, історико-генетичний та деякі спеціальні дослідницькі методи. Використання системного підходу дозволило виявити зв'язки та взаємозалежності між елементами, комплексами елементів, окремими підрозділами бібліотечно-бібліографічних класифікацій, різними видами класифікацій, базовими процесами систематизації інформаційних ресурсів. Системні зв'язки між елементами розглядалися крізь призму наукової методології компонування і форматування синтактивної та семантичної складових певної класифікаційної системи. Комплексне застосування соціокомунікативного й інформаційного підходів дозволило охарактеризувати інформацію як об'єктивну категорію та базову умову комунікаційної вза-

сморді в системі "вхідний неструктурований потік інформації" – "систематизатор" – "інформаційний ресурс" – "користувач", розкрити сутність та значення систематизаційної основи в загальній системі впорядкування й організації наукової інформації, визначити властивості різних видів інформаційно-пошукових мов (ІПМ) як навігаційного інструментарію в глобальному інформаційному просторі. Застосування історико-генетичного та соціокультурного підходів вможливило встановити еволюційний зв'язок між елементами цілісної систематизаційної системи, отримати достовірні факти діалектичного розвитку, трансформації і впливу класифікаційних систем минулих століть на сучасну практику бібліотечної систематизації наукової інформації. Потенціал прогнозно-аналітичного методу нерозривно пов'язаний з динамікою функціонування наукового знання, його використання надало можливості підвищити когнітивні можливості систематизації наукової інформації через удосконалення методик і технологій індексування. Компаративний метод уможливив довести наявність спільного та відмінного у різних видах бібліотечно-бібліографічних класифікаційних систем, визначити особливості їх синтактичної і семантичної складових.

Теоретичну базу дослідження склали концептуальні положення, викладені у фундаментальних працях, присвячених методологічним основам класифікацій наук, загальнотеоретичним, організаційно-методичним аспектам застосування бібліотечно-бібліографічних класифікацій. Серед них праці В. Асмуса, Б. Кедрова, Н. Кушнарєнко, О. Лосєва, М. Сенченка, Е. Сукіасяна, Н. Голоднової, Т. Голтвінської, В. Удалової, А. Чанишева, Є. Шамуріна, Г. Швецової-Водки, Б. Ейдельмана й ін. Певні наукові публікації присвячені історичним і технологічним аспектам зародження, розвитку й адаптації бібліотечних класифікаційних систем, але здебільшого вони висвітлюють окремі аспекти їх застосування і не розкривають усієї повноти проблематики розвитку систематизаційних принципів організації наукової інформації.

Джерельну базу дослідження можна розподілити на такі групи:

- видання, у яких викладені результати попередніх досліджень у контексті змістовного представлення нагальних проблемних питань здійснення систематизаційних процесів у практиці опрацювання наукової інформації;
- бібліотечні класифікації, таблиці, тезауруси: "Library of Congress Classification", "Dewey Decimal Classification", "Colon classification" of S.R. Ranganathan, "Міжнародна децимальна бібліографічна класифікація", "Библиотечно-библиографическая классификация", "Універсальна десяткова класифікація" й окремі розділи із серії "Рубрикатор НБУВ", "Інформаційно-пошуковий тезаурус" Національної парламентської бібліотеки.

- он-лайн джерела класифікаційних систем і прикладів їх застосування, зокрема: "Universal Decimal Classification", Классификационные системы, "Colon classification" of S.R. Ranganathan, "Dewey Decimal Classification", "Library of Congress Classification";

- закони, постанови, укази, розпорядження, що стосуються розвитку інформаційної сфери та бібліотечної діяльності;

- міжнародні й державні стандарти, що регулюють правила наукового опрацювання інформації.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що *вперше*:

- комплексно досліджено сутність і значення бібліотечної систематизації як змістовно-функціональної основи бібліотечно-бібліографічних класифікаційних систем у контексті розвитку класифікацій наук;

- виявлено й охарактеризовано основні класифікаційні системи різних епох, що відбивають еволюційність саме систематизаційних підходів до організації інформації;

- сформульовано закономірності диверсифікації комбінаційних можливостей класифікаційних систем, змістовної трансформаційності методології систематизації, дію яких проілюстровано на: класифікаційних звершеннях Демокрита, Платона, основних принципах предметизаційної та дескрипторної ПІМ, фундаментальних основах фасетної класифікації, класифікаціях Аристотеля і схоластів, принципах систематизування та класифікацій Новітнього часу, на ББК й УДК;

- доведено наявність прямих і зворотних зв'язків та взаємозалежностей між синтактичною і семантичною складовими в процесі еволюції класифікаційних систем;

- розкрито сутність наукових принципів бібліографічної організації інформації крізь призму змістовної складової систематизації (ієрархічного, тетралогічного, принципу атомізму, десятковості смислу, збігу протилежностей, згортання/розгортання, деїзму, динамічності, розділення, раціонального пізнання, еманації, субординації) та її змістової складової (абеткового, концентраційного, комплексування, десятковості, системності, енциклопедичності, розтяжності, універсальності, мнемонічності, міжнародності, багатоаспектності, науковості, логічності, стабільності, дескриптності, конгломерації, систематичності, систематизаційності);

- обґрунтовано, що вдосконалення структурно-формальної складової бібліотечної класифікації сприяє поліпшенню навігаційного потенціалу бібліотечних інформаційно-пошукових систем, тоді як ускладнення семантичної складової класифікаційних систем є найважливішим інструментом знаннєвої організації інформації та екстракції латентних знань;

- виокремлено й охарактеризовано структурно-логічні та сутнісно-ідеологічні принципи організації класифікаційних систем у контексті систематизації, зокрема: квадрозначність, фасетизаційність, ієрархічність, десятковність;

- подано комплексне обґрунтування необхідності й можливості систематизаційної оптимізації, уніфікації та гармонізації процесів організації інформації в бібліотеках України на основі застосування єдиної класифікаційної системи – УДК;

удосконалено:

- методологічні принципи й організаційно-методичні засади систематизації наукової інформації;

- методичний інструментарій індексування за україномовною класифікаційною системою та організаційні механізми впровадження УДК у роботу всіх типів бібліотек України;

набули подальшого розвитку:

- терміносистема предметної сфери бібліотечної систематизації через уточнення сутності таких понять: "зміст" – це кількісна (формальна) характеристика семантичної та синтактичної складових класифікації; "змістовність" – це смислова (когнітивна) характеристика семантичної і синтактичної її складових, "конгломерація" – процес формування зібрання, до якого належать різні ППМ, зі збереженням усіх своїх індексаційних принципів для консолідованого представлення індексаційних нотацій (об'єднання потенціалу різних ППМ зі збереженням їх основних ознак та властивостей); "фолкіндексація" – народне індексування або індексування засобами колективного розуму; "систематичність" – структурна характеристика системи, яка утворюється в результаті систематики інформації, коли немає чіткої підпорядкованості, а створення системи забезпечується систематичністю елементів-складових; "систематизаційність" – структурна характеристика системи, яка складається з ієрархічного набору елементів, коли зв'язки між ними виражають підпорядкованість один одному; "системність" – принцип формування класифікації, відповідно до якого остання набуває певних структурних характеристик і безпосередньо перетворюється на систему класифікації;

- наукові уявлення про особливості змістовних та структурних трансформацій бібліотечно-бібліографічних класифікаційних систем у контексті еволюції класифікацій наук.

Практичне значення отриманих результатів полягає в обґрунтуванні ролі систематизації інформації як знаннєвої категорії, що засобами бібліотечно-бібліографічних класифікаційних систем розкриває не лише зміст інформаційного ресурсу, а й його змістовність. Аналіз розвитку

бібліотечно-бібліографічних класифікаційних систем у межах еволюції класифікацій наук надав змоги розкрити сутнісні зв'язки між системними складовими, їх фундаментальний систематизаційний взаємозв'язок у контексті оптимізації змісту й змістовності класифікаційного механізму.

Положення і рекомендації дисертації можуть стати корисними при виробленні цілісної системи підходів до вдосконалення методики бібліотечної систематизації через уніфікацію класифікаційного індексування в межах конкретної бібліотечно-інформаційної установи або комплексу бібліотек держави.

Результати дослідження впроваджено в практичну діяльність відділу наукового опрацювання документів НБУВ імені В. І. Вернадського (робота та формулювання концепції "Скороченого варіанта НБУВ", підготовка видань робочих таблиць класифікації "Рубрикатора НБУВ"), відділу класифікаційних систем Державної наукової установи "Книжкова палата України імені І. Федорова" (підготовка видань Універсальної десятикової класифікації), відділу наукової обробки документів та організації каталогів Наукової бібліотеки ім. М. Максимовича КНУ імені Тараса Шевченка (реформування процесів аналітико-синтетичного опрацювання інформації завдяки переходу на індексування фондів за таблицями УДК та електронну каталогізацію), при підготовці науково-методичних матеріалів з навчальних дисциплін "Еволюція наукового класифікування", "Сучасна систематизація інформації" й "Аналітико-синтетична обробка документів" для студентів кафедри книгознавства і бібліотекознавства Київського національного університету культури і мистецтв, про що свідчать акти про впровадження.

Особистий внесок здобувача полягає в теоретичному осмисленні й узагальненні наукових поглядів з досліджуваної проблеми, еволюційних етапів формування та функціонування класифікацій наук, що дозволило обґрунтувати їх роль у контексті розвитку бібліотечно-бібліографічних класифікаційних систем як інструментів змістової та змістовної систематизації інформації. Викладені результати дослідження належать автору особисто. У шести публікаціях у співавторстві дисертантові належить до 80% тексту.

Апробація результатів дослідження. Основні положення, висновки та рекомендації дисертації викладено в опублікованих наукових працях і обговорено під час 27 міжнародних наукових конференцій, зокрема: "Наука о книге. Традиции и инновации" (Москва, 2009), "Научная библиотека академического учреждения: опыт, проблемы и перспективы информационного обеспечения исследовательской деятельности" (Симферополь, 2009), "Бібліотечно-інформаційний комплекс у контексті розвитку

суспільства знань" (Київ, 2009), "Дослідник і віртуальне середовище" (Київ, 2010), "Еволюція структури і функцій бібліотекознавства під впливом сучасних інформаційних технологій" (Київ, 2010), "Книжная культура. Опыт прошлого и проблемы современности" (Москва, 2010), "Наукова молодь у системі обміну знаннями" (Київ, 2011), "Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства" (Львів, 2011), "Формування і розвиток бібліотечного електронного середовища" (Київ, 2011), "Библиотеки в информационном пространстве: проблемы и тенденции развития" (Минск, 2011), "Учений інформаційного покоління: інновації, традиції та перспективи" (Київ, 2012), "Інноваційна модель наукової бібліотеки XXI століття" (Київ, 2012), "Румянцевские чтения-2012". "На благое просвещение" (Москва, 2012), "Библиотека и общество: история, реальность, перспективы взаимодействия" (Минск, 2012), "Наукова молодь в умовах розвитку соціокомунікативної сфери" (Київ, 2013), "Адаптація завдань і функцій наукової бібліотеки до вимог розвитку цифрових інформаційних ресурсів: матеріали" (Київ, 2013), "Румянцевские чтения-2013". "Интеллектуальная культура и книга. Традиции и день сегодняшний" (Москва, 2013), "Українська енциклопедистика" (Київ, 2013), "Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства" (Львів, 2013), "Библиотека и общество: проблемы и направления развития" (Минск, 2013), "Молодь. Наука. Іновації" (Київ, 2014), "Інноваційна діяльність – стратегічний напрям розвитку бібліотек вищих навчальних закладів" (Київ, 2014), "Наукова комунікація в цифрову епоху" (Київ, 2015), "Берковские чтения. Книжная культура в контексте международных контактов" (Минск, 2015), "Стародруки і рідкісні видання в університетській бібліотеці" (Одеса, 2015), "Книга. Время. Общество" (Павлоград (Казахстан), 2015), "Наукова комунікація в цифрову епоху" (Київ, 2016).

Публікації. Основні результати дослідження викладені в 68 публікаціях. Серед них: 2 монографії, 3 науково-методичні посібники, 7 наукових публікацій у зарубіжних профільних періодичних виданнях, 37 статей у наукових журналах і збірниках наукових праць (із них – 33 статті в наукових фахових виданнях, визначених МОН України), 19 тез доповідей на міжнародних, всеукраїнських і регіональних наукових конференціях.

Кандидатська дисертація на тему "Історія, сучасний стан та перспективи розвитку бібліотечно-бібліографічних класифікацій в Україні" захищена у 2008 р., її матеріали використовувалися лише в оглядовій частині дослідження.

Структура дисертації зумовлена метою та завданнями дослідження, логікою викладу його результатів. Робота складається зі вступу, п'яти розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків.

Текст дисертації проілюстровано 29 рисунками та 9 таблицями. Загальний обсяг дисертації – 460 сторінок (основна частина – 370 сторінок). Список використаних джерел містить 782 найменування на 85 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, її зв'язок з науковими програмами і планами, сформульовано мету та завдання дослідження, визначено його об'єкт, предмет, методологію, методи. Розкрито наукову новизну і практичне значення отриманих результатів, особистий внесок здобувача, наведено відомості про апробацію результатів дисертації та публікації автора.

У **першому розділі "Бібліотечна систематизація як предмет наукового аналізу"**, який складається з двох підрозділів, досліджено еволюцію наукової думки з проблем класифікації, каталогізації, систематизації інформації; визначено теоретико-методологічну базу і методи дослідження; уточнено термінологічну систему предметної сфери; встановлено системні властивості систематизації як фактора інституалізації наукового знання в контексті опрацювання інформації.

Доведено, що актуальність теоретико-методологічного обґрунтування стратегічних напрямів оптимізації обробки великих обсягів інформації в умовах електронного середовища зумовлена значенням систематизації як змістовної суті класифікаційних систем. Своєчасність створення цілісної системи ідей, спрямованих на теоретичне узагальнення та вирішення важливої наукової проблеми оптимізації обробки інформації засобами систематизування, підтверджує всебічний аналіз бібліотечнознавчої літератури та ресурсів інтернету, результати якого свідчать про те, що зазначена проблема ще не була предметом комплексного дисертаційного дослідження докторського рівня. З'ясовано, що, окрім монографії автора дисертації, у вітчизняній науці відсутні фундаментальні праці, які містять концептуальне знання закономірностей розвитку систематизації наукової інформації, пропонують механізми її адаптації до радикальних перетворень глобального інформаційного середовища.

Зазначено, що систематизаційну сутність основних класифікацій наук стародавнього періоду доцільно з'ясовувати через компаративний аналіз класифікаційних схем Демокрита, Платона, Аристотеля, стоїків, а також "Таблиць..." Каллімаха. Проаналізовано науковий доробок учених, котрі розглядали основні питання аристотелівського, платонівського та демокритового вчення в аспекті систематизації знань, а саме: О. Демчик, Т. Васильєва, А. Любищев, Г.-Г. Гадамер, Діадох Прокл, Є. Причепій, Ямв-лих Халкідській, А. Родін, Н. Грот, Р. Ключків, В. Семенов, Р. Светлов,

В. Асмус, О. Лосєв, А. Чанишев, М. Аврамова, М. Борецький, В. Візгін, Л. Вороніна, Давид Непереможний, Д. Джохадзе, А. Доватур, І. Вортнеці, Н. Нікітіна, Д. Столяров, Ф. Аквінський, Б. Виц, С. Лурьє, О. Любищева, С. Миська, М. Теплякова, В. Тимошенко, Г. Боммель, М. Динник.

Підкреслено, що визначення особливостей класифікаційних систем і підходів до класифікування епохи Середньовіччя здійснювалося через вивчення праць Йоана Еріугени, Гуго Сен-Вікторського, Фоми Аквінського, Ніколаса Кузанця. Було використано ідеї дослідників, котрі аналізували праці мислителів цієї епохи в контексті різних філософських учень, серед них: Ю. Боргош, С. Неретіна, А. Бронзов, В. Гертх, Е. Жильсон, Ж. Марітен, Г. Честертон, В. Соколов, В. Стокяло, К. Бандуровський, Дж. Реале й Д. Антисері. Як модель систематизаційної організації знань в епоху Просвітництва проаналізовано загальну систему знань людини в поглядах Дідро та д'Аламбера, а також розвиток класифікаційної думки в період з середини Нового – початку Новітнього часу (Сен-Симон, Конт, Кеттер, Дьюї, Ранганатан).

У контексті розгляду систематизаційних доробків Бібліотеки Конгресу США автором визначено структурні особливості "Класифікації Бібліотеки Конгресу", підходи до принципів систематизації Ч. Кеттера, Г. Блісса, проаналізовано он-лайн джерела класифікаційних систем і прикладів їх застосування, зокрема: "Universal Decimal Classification", "Colon classification" of S.R. Ranganathan, "Dewey Decimal Classification", "Library of Congress Classification".

З метою встановлення історичних трансформацій десятикових класифікаційних систем дисертантом виявлено й проаналізовано методологічну складову основних видань десятикової класифікації українською мовою: "Міжнародна децимальна бібліографічна класифікація" (1919 р.), "Десятькова класифікація для масових бібліотек" (1938 р.), "Таблиці бібліотечної класифікації для масових бібліотек" (1961 р., 1971 р., 1975 р.). Означені видання класифікації склали ту джерельну базу, аналіз якої дозволив визначити періодизацію змістовних змін в історії децимальних підходів до систематизування інформації.

Зазначено, що головні аспекти та проблемні питання щодо створення УДК загалом, й українською мовою зокрема, проаналізовано в працях Е. Сукіасяна, Л. Мухітдінової, Н. Петренко, М. Ахвердової та Н. Чумакової, К. Харитоненко, І. Дуцяка, І. Штефана, В. Полонської, Ю. Скорої, Ю. Селіванової, В. Удалової й ін., котрі детально розкривають сутність змін та особливості структури таблиць УДК. Щодо теоретичних і прикладних аспектів розробки ББК як джерельної бази дослідження використано праці Е. Сукіасяна, Б. Ейдельмана, Є. Шамуріна, Н. Голоднової,

В. Леонова, В. Удалової, В. Романенка й Г. Нікітіної та ін. Вивченню основних проблем розвитку дескрипторних ППМ сприяло ознайомлення з публікаціями Т. Велігжаніної, О. Збанацької, К. Лобузінної.

У контексті аналізу "Рубрикатора..." НБУВ – проекту, у межах якого дисертант здійснив безпосереднє керівництво та редагування чергових випусків робочих таблиць класифікації, розглянуто наукові доробки І. Зарічняка, І. Багрій, А. Бровкіна, С. Галицької, К. Лобузінної, В. Якушко, К. Бардієр. Аналітичний огляд "Класифікації двокрапкою" Ш. Ранганатана дозволив порівняти способи використання десяткових дробів у методиці систематизації, установити, що принцип фасетної організації інформації є нині найпоширенішим в інтернет-середовищі.

Доведено, що застосування загальнонаукових підходів і спеціальних методів дослідження сприяло об'єктивному пізнанню сутності й властивостей процесу систематизації наукової інформації як комунікаційного феномену, створенню комплексу поглядів та ідей, спрямованих на інтерпретацію її розвитку і трансформації в умовах суспільно-політичних змін й інформатизації суспільства, зумовило достовірність отриманих наукових результатів дисертації та її висновків.

Зазначено, що системні зв'язки між класифікаціями поділяються на явні й латентні. У десяткових та подібних до них класифікаціях простежується перший тип зв'язків, при якому принцип формування основного ряду класифікації демонструє основоположність та ідеологію класифікаційної системи, коли всі складові системи підпорядковані загальному принципу організації інформації в ній. По-іншому в латентних системних зв'язках, які виявлено у фасетних класифікаціях. Зокрема, встановлено, що принцип фасетного представлення елементів основного ряду використовувався ще в стародавні часи. На основі аналізу вчення про "ідеї" старогрецького мислителя Платона отримано систематизаційну схему, у якій містяться приклади фасетизованих розділів і розділів обопільного співвідношення. Доведено, що принцип фасетного представлення інформації був наявний і до формулювання його видатним індійським ученим Шіалі Рамапріта Ранганатаном.

У межах реалізації історико-генетичного методу здійснено відповідну періодизацію розвитку об'єкта дослідження в контексті еволюції наукового знання за п'ятьма основними періодами: Стародавній час, Середньовіччя, Новий час, Новітній час, сьогодення. У кожному періоді встановлено конкретні зв'язки взаємовпливів і трансформацій між ідеологією класифікацій знань та підходами до систематизування інформації. Причому в періоді Середньовіччя фактично представлено класифікаційні системи як раннього Середньовіччя, так і пізнього, значну увагу під час

аналізу приділено реаліям стану систематизування в часи Відродження. Застосування інформаційного підходу дозволило визначити співвідношення змістовності та змісту інформації, розкрити значення систематизаційної основи в загальній системі її впорядкування й організації, виявити особливості систематизації як наукової категорії перед прикладною спрямованістю каталогізації як філософії організації каталогів бібліотечно-інформаційних установ.

На основі застосування соціокомунікативного підходу основні дієві елементи системи впорядкування та організації інформації розглядалися як інформаційно-пошукові мови (ІПМ) у контексті реалізації ними зв'язків між агрегаторами інформаційних ресурсів і користувачами інформації. Підкреслено, що ІПМ забезпечують постійність комунікативних зв'язків, адже реципієнт здатен отримувати інформацію в будь-який час та з будь-якої проблематики, оскільки систематизована інформація є універсально-пошуковою.

У другому розділі **"Систематизація та класифікації наук у стародавньому світі"**, який складається з п'яти підрозділів, проаналізовано класифікації Демокрита, Платона, Аристотеля, що своїм виникненням ознаменували фактичний конструктивізм розвитку систематизаційної думки; охарактеризовано концепцію тріадної організації наук у класифікації знань стоїків, розглянуто особливості семантичної та синтактичної складової "Таблиць..." Каллімаха.

Обґрунтовано, що атомістичність теорії Демокрита стала основою буквеного вираження кожного слова, яке містило відображення змісту образів предмета, що формувалися з атомів. Це своєрідна перша демонстрація слова як певного знакового коду, а морфологічні індекси, з огляду на індивідуальність морфем, доцільно розглядати як перші дескриптори. Визначено, що з точки зору структури, граматичного змісту, у класифікації Демокрита необхідно виокремлювати семантику та семіотику. При цьому оцінка філософом значення літер та утворених ними слів і речень дозволили йому зробити перші зразки індексаційного мислення в систематизаційних цілях лінгвістичного ряду – представлення перших предметних рубрик і дескрипторів.

На основі аналізу класифікації наук Демокрита, яка враховує тетралогічний принцип організації знань, де всі елементні складові розглядаються з позиції наявності чотирьох компонентів (Етика, Фізика, Математика, Мистецтва), виявлено явище "тетралогії в тетралогії", що є значимим у загальній історії класифікаційної думки з точки зору принципів формування та створення власне систем класифікацій.

Визначено, що, на відміну від демокритівської класифікації наук, усю архітектуру платонівського вчення та його класифікацію наук слід розглядати в гносеологічному аспекті терміна "ідея". Проаналізовано ідеї-види як такі, які не мають плотської характеристики, через те, що їх природа інша, ніж у речей матеріального світу, тому головною ознакою ідеї-виду є вмотивованість наявності змістовного компонентного ядра будь-якого предмета, що є узагальнюючим осередком для семантично підпорядкованих йому елементних одиниць. Обґрунтовано використання особливих прийомів і принципів класифікування окремих розділів платонівського вчення, а в загальній систематизованій схемі його класифікації виявлено використання фасетизованих розділів і розділів обопільного співвідношення. Доведено, що класифікація наук Платона – це багато-елементний механізм системного впорядкування знань.

У контексті розгляду філософського вчення Аристотеля акцентовано на тому, що визначальним елементом формування знань та їх класифікації є сутність, адже саме поняття сутності дозволяє різноспрямувати акценти наукових досліджень, тобто розмежувати знання "відповідно до...". Сутність, таким чином, розуміється як найвище родове поняття, що виконує функцію всеохопленості, певного узагальнення.

Висловлено переконання щодо унікальності класифікації Аристотеля зі структурою "три у двох", коли трилогічність загальної структури класифікації підпорядкована певній дуалістичності ідейного наповнення змістовираження системи. Обґрунтовано, що теорія предикатів Аристотеля уособлює первинність філософа щодо організації і систематизації процесів мислення, свідчить про відповідність алгоритму інформаційного пошуку теорії наявності предикатного середнього між питанням та відповіддю, коли перше – це інформаційний запит, останнє – результат інформаційного пошуку, а предикатом у цьому разі є пошуковий образ запиту і вказівки про логічні операції, що підлягають виконанню в процесі пошуку інформації. Розкрито сутність ідеї визначення вартості інформації крізь призму її онтологічності стосовно сучасних процесів інформаційного пошуку. Наводячи характеристику вартості стосовно природності чи неприродності, здійснюється певний інформаційний запит і, враховуючи коефіцієнт точності видачі, можна говорити про ступінь релевантності інформації до запиту.

Визначено, що теорія світоворення стоїків вирізняється своєю оригінальністю і водночас є симбіозом щодо попередніх теорій та власних міркувань, що здійснило певний внесок у формування стоїчної класифікаційної системи. Це не стосується компонентності основної античної тріади, але, враховуючи бачення стоїками основного класифікаційного ряду своєї системи в різному схематичному представленні, спостерігаєть-

ся певна невизначеність у структурній цілісності системи. Доведено триадність стоїчного бачення розмежування наук під загальним знаменником "Філософія", що свідчить про позиційне розміщення наук відносно основних її категорій. Підкреслено, що систематизаційне представлення інформації не завжди залежить від порядковості чи певної підрядності, тому й стоїчна триада має розглядатися не як цілісна ланка послідовності, а як подання взаємопов'язаних елементів: "Фізика", "Етика", "Логіка".

Установлено, що предметність питань про людський розум, здатність мислити та формулювати судження зумовила необхідність виокремлення таких знань у самостійний розділ, що й зробили стоїки, котрі першими ввели до наукового обігу термін "логіка" як наука про людський розум, або філософія людського розуму. У свою чергу виокремлення логіки в самостійну науку сприяло розвитку інших дотичних і похідних наук, формуванню новітніх форм визначення та супідрядності відповідно до логічного порядку систематизаційної організації знань.

Висловлено припущення про використання аристотелівських підходів щодо формування Каллімахом груп знань у своїх "Таблицях...", що створювалися на основі багатотисячного фонду Олександрійської бібліотеки. Адже бібліотека Аристотеля та його твори становили значну частину бібліотеки Мусейону. Його "Дидаскалії" були фактично першим бібліографічним твором, який був сформований на базі архівних даних і являв собою систематизаційну працю, яка стала основою одного з підрозділів "Таблиць..." Каллімаха.

Визначено, що Каллімах сконцентрував свою увагу передусім на предметності організації знань, радше на організації конкретного бібліотечного каталогу, тому його класифікаційна схема є дещо "виробничою" або прикладною, як і будь-яка сучасна документна класифікаційна система. Фактично, "Таблиці..." Каллімаха були першою бібліотечно-бібліографічною класифікацією, створеною для роботи з конкретним бібліотечним фондом. Саме такий систематизаційний механізм структурно відбивав підходи до організації знань, що характеризує його не як штучну класифікацію, а як таку, основою якої була здатність динамічно розвиватися відповідно до розвитку й еволюції класифікацій наук.

У **третьому розділі "Систематизація та класифікації наук у період Середньовіччя"**, який складається з п'яти підрозділів, охарактеризовано особливості побудови класифікаційних схем представників схоластичного вчення, а також таких видатних мислителів Середньовіччя, як: Йоан Еріугена, Гуго Сен-Вікторський, Фома Аквінський, Ніколас Кузанець. У результаті простежено закономірну та логічну систематику організації наук у межах класифікаційних звершень кожного з наведених мислителів.

Доведено, що проявом сутності схоластичних учень слід розуміти намагання переосмислити платонівські "ейдоси" з позиції тогочасності, коли їх матеріалістичність виокремлювалася у формі матеріалізації духу, тобто слова, що мало тілесну фундаментальність, як предикат появи людини. Богословське вчення містило атотожний принцип щодо формування будь-якої класифікаційної системи, оскільки відповідно до такого вчення основна мета будь-якої людини полягала в прагненні та намаганні наблизитися до найвищого Блага – Божественного начала.

Виявлено фундаментальну ознаку схоластичної класифікації, яка полягає у вибудовуванні структури від більшого до меншого, коли загальний розділ поділяється на відділи уточнюючої, вузько-галузевої спрямованості, а, конкретизуючи поняття, ширше й глибинніше розкривають його суть. При цьому супідрядність залишається, а зміст і смисл структурного існування обернено спрямовані щодо канонів формування класифікаційних систем. Визначено, що всі розділи схоластичної класифікації є складовими двох наукових модусів – Квадріуму та Тривіуму, – які у свою чергу виражають зміст Семи вільних наук, це вказує на першочерговість ідеології, а вже потім логічних законів формування ієрархічності системи.

Обґрунтовано, що бачення Еріугеною процесу світотворення з позиції чотирикомпонентності основного ряду класифікації свідчить про діалектичність аналізу мислителя: запропонована ним модель класифікації знань і наук побудована на базі квадріуму природи. Через характеристику підвідділів природи подано артикуляцію коренів морфологічного вираження процесів в аспекті творення, відповідно до закону еманачії. У результаті аналізу запропонованого Еріугеною класифікаційного ряду дійшли висновку про парадоксальну еволюційність еманачії і навпаки: від одиничного в одиничне, але через проходження етапів розчленування, розділення, з подальшим з'єднанням компонентів. Акцентовано на використанні Еріугеною у своїй класифікації предикатних елементів у співвідношенні творить/твориться, що дозволило мислителю сформувати зміст узагальнюючих рубрик, підкреслити унікальність процесів систематизації, які актуальні й нині в контексті формування пошукового образу документа та реалізації процесу запит/видача.

З'ясовано: середньовічний мислитель Гуго Сен-Вікторський одним з перших спробував систематизувати науки в порядку змістовної пріоритетності, дотримуючись якої можна було б раціонально відтворювати процес читання з огляду на потребу здобуття знань. У цьому контексті уточнено поняття систематизації в читанні як фактичне подання інформації таким чином, щоб кінцевий результат був результативним щодо співвідношення обсягу сприйнятої й обробленої інформації. Тобто, представ-

лення повноти знань у відповідному до актуальності порядку зумовлює класифікування знань – відтворення класифікації наук в аспекті потреб повноти сприйняття інформації засобами читання.

Доведено квадрозначність основного ряду класифікації наук Гуго Сен-Вікторського, адже мислитель розглядає філософію як епіцентр чотирьох видів пізнання: Теорії, Практики, Механіки та Логіки. Він стверджує, що Філософія є любов'ю до мудрості, а мудрість є життєдайним самодостатнім розумом, що являє собою єдину першопричину всіх речей. Виокремлення вченим чотирьох основних складових формування філософії зумовлює квадрозначність основного ряду класифікації наук Гуго Сен-Вікторського. При цьому встановлено співвідношення кількісної характеристики представлених наук з їх сутнісною складовою, оскільки йдеться про відмінність між запропонованим термінологічним вираженням (квадрозначний основний ряд) і квадрімом наук в аспекті класифікації. Обґрунтовано: це був перший крок щодо вираження змістовності інформаційного повідомлення як важливої комунікаційної складової в процесі систематизування інформації.

Зазначено, що методологія формування систематизаційного подання наук Фоми Аквінського нерозривно пов'язана з ідеями старогрецького мислителя Аристотеля. При цьому класифікація наук Фоми Аквінського за своєю структурою була новаторською саме в аспекті вираження ідеологічного наповнення. Поставивши перед собою непросте завдання систематизаційно подати науки в аспекті віросповідання для поширення постулатів християнства, Фома Аквінський сформував таку модель класифікаційної системи, коли умовно розподіл наук спрямований на два окремі розділи, але фактично продемонстровано привілей одного (структурно ідентичного) розділу над іншим.

Доведено, що Аквінат демонструє в основі своєї класифікації певну філософію розташування наук, але не філософію-мудрість, як у Аристотеля, а філософію-найвищу мудрість. Тому класифікація Фоми Аквінського характеризується наявністю двох основних складових – природна та надприродна філософія. Ці дві філософії не рівноправні як Теоретична, Практична й Творча в Аристотеля, а розміщені відповідно до заданої їм суті. Визначено: мислитель, фактично теологізуючи науки, намагався гармонізувати відношення останніх до віри. Ця гармонізація забезпечувалася представленням не дуалістичності істини, а дуалістичністю власне класифікаційної системи, основними елементами якої були вищезазначені види філософії.

Підкреслено, що своєрідність та важливість систематизації інформації в аспекті уніфікації доведено в працях Ніколаса Кузанського. Учений визначив співвідношення понять "уніфікація складу повідомлення", "зго-

ртання/розгортання інформації". У цьому контексті акцентовано увагу на гіпотезі Ніколаса Кузанського про згортання/розгортання Бога – за таким принципом Бог зосереджує в собі всі речі всесвіту і тому міститься в кожній з них, не будучи при цьому ніякою окремою річчю.

Виявлено залежність згортання/розгортання від ієрархічного принципу і навпаки. Ієрархія, фактично, міститься в підходах відтворення згортання/розгортання не як результативна частина, а як потенційна складова, що символізує потенцію – ідею інформації. Щодо елементної складової, то вона вже є похідною від змістовної, оскільки тільки утворивши, констатувавши змістовність, можна формувати склад. Саме тому ієрархія в розумінні Ніколаса Кузанця орієнтована на зміст, а не на склад елементів.

Обґрунтовано унікальність ідеї згортання/розгортання, запропонованої Ніколасом Кузанцем, яка свідчить про розвиток систематизаційної складової, коли зі змісту виокремлюється змістовність і, таким чином, організація наукової інформації здійснюється відповідно до зміненої за змістом класифікаційної системи. Ніколас Кузанський, не порушуючи канонів, показав глибинність суті через розуміння змісту. Він подав поняття згортання/розгортання як процес виявлення ознак істинності, цим сформулювавши абсолютно новий підхід до розуміння еволюції, що надає підстав свідчити про еволюційність самого знання, еволюцію наук. Представлення його класифікаційної схеми організації наук на основі принципів ієрархії та згортання/розгортання відкрили інноваційне розуміння принципів організації знань, суттєво еволюціонували підходи послідовників в організації систематизаційних звершень.

У четвертому розділі "**Систематизація і класифікації наук у період Нового та Новітнього часів**", який складається з чотирьох підрозділів, розглянуто основні трансформації підходів до класифікації наукової інформації, доведено переломність цього періоду в загальній історії розвитку методології систематизації інформацій крізь призму еволюціонування класифікацій наук та бібліотечно-бібліографічних класифікаційних систем.

Визначено, що в цей період розвиток підходів до систематизації виражений акцентами богословських вчень, богословських з елементами матеріалізму та суто матеріалістичних способів організації знань. При цьому з'ясовано: систематизаційний механізм, який би виражав основну суть більшості класифікаційних формулювань, характеризується множиною якісних можливостей різних класифікаційних систем. Але дійсно об'єктивним він може бути тільки в разі представлення не просто класифікаційного ряду певних понять і знань, а подання систематизованого енциклопедичного універсуму наук. На основі аналізу "Енциклопедії" Дідро та д'Аламбера обґрунтовано, що остання містила не тільки знання, але й

таку систематизаційну основу, яка б дозволяла розкривати суть процесів і явищ у контексті один одного.

Розкрито специфіку організації та систематизування енциклопедичних знань, які представлялися таким чином, щоб не лише розкрити їх сутність, але й окреслити значення та місце в історії. Доведено, що через розкриття змісту понять засобами представлення видів робіт і професій на виробництві автори "Енциклопедії" розкривають і багатоаспектність змістовності конкретного терміна, що свідчить про певну інтелектуалізацію інформації, яка надається. Підкреслено антропологічність систематизаційної організації знань в "Енциклопедії" та побудовано відповідні класифікаційні схеми, що відбивають змістовність означеного видання.

Період історії кінця Нового – початку Новітнього часу визначено як предметно-прикладний в аспекті організації знань через удосконалення семантичної та синтактичної складових відповідних класифікаційних систем. Доведено, що в межах загальної еволюції класифікаційних систем відбувався розвиток і їх методологічної складової, і методик та інструментів бібліотечної систематизації наукової інформації. Так, класифікаційна система Анрі Клода Сен-Симона побудована на представленні основ класифікаційних поділів наук не здібностями людини (розумом, пам'яттю, уявою), а об'єктами вивчення і відображає послідовність дисциплін, де кожна наука є значущою для визначення наступної. Доведено часткову спадкоємність систематизаційних концепцій Анрі Клода (обґрунтований ним принцип предметизаційної ієрархії) в класифікації Огюста Конта. Зазначено: ієрархію Конта варто розглядати в аспекті логічної та історичної передумов класифікації наук, побудованих на принципі субординації, коли відношення між одиницями ієрархії виражені в прямій підпорядкованості одна одній, при цьому вихідним принципом класифікації є фундаментальний закон про проходження кожною галуззю людських знань трьох стадій або "станів".

Підкреслено, що особливістю "розтяжної" класифікації Ч. Кеттера є виокремлення типових поділів ("система визначників" або "типових рубрик"). Це надає підстав вважати Кеттера основоположником типізації – процесу надання типових форм, використання типових, загальних для багатьох об'єктів процесів прийомів, методів, рішень. Доведено наявність поєднання філософського змісту ідей та практичного використання класифікації Кеттера, що вказує на її значущість як для розвитку класифікаційної думки, так і бібліотечної систематизації. Як приклад практичного втілення "Розтяжної класифікації" Кеттера досліджено досвід систематизаційних розробок Бібліотеки Конгресу США. На основі аналізу основних розділів "Класифікації Бібліотеки Конгресу" акцентовано увагу на засто-

суванні алфавітного розміщення та хронологічної організації основного ряду. Як її особливість відзначено, що географічні, а також формальні поділи класифікації не виокремлювалися в самостійні схеми, а вносилися безпосередньо в таблиці.

У контексті диверсифікації підходів до систематизації інформації, які базуються на принципі десятковості (децимальності), визначено "Десяткову класифікацію" М. Дьюї (ДКД). Доведено, що використання саме десяткового методу, коли знання поділяються на десять основних груп, і дисципліни, які належать до цих груп, класифікуються за десятковим принципом, у бібліотечній практиці забезпечило легкість запам'ятовування (мнемонічність) індексів, що не виключає зменшення змістовності процесів систематизування, як вважалося раніше.

Акцентовано на деяких аспектах змістовно-структурної схеми Міжнародної децимальної бібліографічної класифікації (МДБК), котра, порівняно з ДКД, характеризується більшою деталізацією та вузькогалузевістю інформації. Визначено методологічну роль допоміжних покажчиків – детермінант, які проаналізовано з позиції комбінаторних характеристик процесів систематизування. У цьому контексті подано визначення "Абеткового покажчика до децимальних таблиць" (АП) як пошукового апарату, що складається з близько тисячі шестисот термінів та словосполучень, які є пошуковими одиницями. Доведено: десяткові класифікаційні системи в процесі свого історичного розвитку зазнали суттєвих удосконалень як семантичної, так і синтактичної складових, що сприяло поліпшенню методики класифікування та систематизування бібліотечно-інформаційних ресурсів.

Підкреслено, що "Класифікація двокрапкою" (КД) Ш. Ранганатана є аналітико-синтетичною класифікацією, побудованою на принципі багатоаспектності, це дозволяє в процесі систематизування деталізувати не лише змістовні, а й формальні ознаки документа. Виявлено: структуру класифікації утворюють стандартні, не пов'язані між собою окремі таблиці, кожна з яких складена за різними ознаками – "фасетами", що дозволяє розкривати зміст поняття в будь-якому аспекті. Зазначено, що на відміну від лінійних класифікаційних схем ця система є гнучкішою: застосування двокрапки та фасетів дозволило Ранганатану створити нову методику класифікації, суттєво розширити можливості систематизації інформації не лише за змістом, але й за змістовністю.

У контексті трансформаційних змін комунікаційного інструментарію систематизації проаналізовано методологічні засади розвитку "Бібліотечно-бібліографічної класифікації" (ББК) як такої, що впродовж тривалого часу асоціювалася з єдиною бібліотечною системою, побудованою на класифікації наук. Виявлено суттєву недосконалість цієї класифікаційної

схеми, доведено, що з позицій сьогодення вона не може позиціюватися як міжнародна й інтеперабельна, оскільки має певні теоретико-методологічні та організаційно-методичні недоліки.

Установлено, що ББК може бути об'єктом зворотної рекласифікації фондів, адже розвиток прикладної складової був наслідком її впровадження. Проведено аналітичний огляд Генерального систематичного каталогу (ГСК) Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, визначено нові комунікаційні підходи до методології його структурної розбудови, обґрунтовано найефективніші методи рекласифікації бібліотечного фонду в контексті зміни класифікаційного механізму систематизації наукової інформації.

У п'ятому розділі **"Систематизація та класифікаційні системи на сучасному етапі: реалії, напрями оптимізації та тенденції розвитку"**, який складається з п'яти підрозділів, охарактеризовано стан систематизаційного інструментарію вітчизняних бібліотек, проаналізовано структурні особливості та функціональні можливості УДК українською мовою, "Рубрикатора..." НБУВ та "Тезауруса..." НІПБУ, визначено основні напрями вдосконалення методик застосування означених класифікаційних систем у контексті підвищення резервів їх інтеперабельності й інтелектуалізації.

Обґрунтовано, що в умовах необхідності тотальної рекласифікації фондів вітчизняних бібліотек конче потрібні порівняльні переліки, зокрема "Таблиці відповідності скорочених варіантів УДК і ББК", перевидання яких під методичним керівництвом Книжкової палати України є невідкладним завданням. Доведено, що в процесі вдосконалення цього комунікаційного інструментарію рекласифікації необхідно врахувати обґрунтовану в означеному дослідженні позицію дисертанта стосовно уточнення змісту термінів "відповідність" та "аналогічність". Це вирішить проблему представлення ідентичності рубрик різних класифікаційних систем, сприятиме максимальному наближенню співвідношення змістовного наповнення індексних нотацій. Зазначено: найоптимальнішою формою реалізації цього комунікаційного інструмента має бути двостовпчикова "Таблиця аналогічності скорочених варіантів УДК і ББК", яка охоплює індекси та рубрики з найостанніших видань відповідних класифікаційних систем.

Обґрунтовано, що способи гармонізації УДК і ББК можливі через винайдення систематизаційних інструментів ототожнення понять з відповідними індексами. При цьому представлення індексів має здійснюватися в певній формі відповідності, яка передбачає дві складові: 1) відповідність індексів за змістом; 2) відповідність індексів за змістовністю. В означеному контексті проаналізовано сутність процесів оптимізації інформації як передумови індексування та систематизації. Оптимізацію визначено як

об'єкт процесу з огляду на те, що саме в окресленості форми можна виявити змістовне навантаження процесу загалом. Для визначення сутності процесу оптимізації введено поняття згортання/розгортання інформації, що передбачає можливість зміни кількісних характеристик зі збереженням цілісності змістовного. При цьому увагу акцентовано на відмінності понять "зміст" та "змістовність". У першому разі йдеться про оптимальне подання структури елементів інформаційного повідомлення, тоді як оптимізація змістовності інформації передбачає оптимізацію ідейних потенцій, що впливають на сутність і здійснення процесу оптимізації вже змістовного компоненту інформаційного повідомлення.

Визначено лексичну та семантичну складові процесів згортання/розгортання інформації, які однаково здійснюють зменшення/збільшення кількісних показників: у семантичному – за рахунок кількості семантичних одиниць, у лексичному – за рахунок кількості лексичних одиниць. Ці способи поділено на дві основні групи відповідно до того, який саме процес вони характеризують: або згортання (перша група), або розгортання (друга група). До першої групи віднесено процедури суміщення, виключення та заміщення, до другої – роз'єднання, включення та доповнення.

Доведено, що розуміння процесу згортання/розгортання як основи індексування надає можливості визначити його роль у систематизації в контексті зведення розрізнених знань про предмети (явища) об'єктивної дійсності в єдину наукову систему, встановлення між ними семантичних та синтактичних взаємозв'язків.

Обґрунтовано, що систематичність і систематизаційність це дві структурні властивості певних класифікаційних систем, суть яких полягає у вираженні організаційної складової і якісної характеристики цих систем. Під систематикою інформації слід розуміти організацію інформаційних даних у межах системи, котру вони утворюють, структурно впорядковуючись; систематизування – це процес об'єднання, зведення груподнорідних за певними ознаками елементів до ієрархічної єдності у функціональних цілях на основі існуючих між ними зв'язків, тому систематизаційність є основною властивістю ієрархічної системи.

Зазначено, що процеси систематизації в бібліотеках України проводяться відповідно до декількох складових ППМ – УДК, ББК та Тезауруса. Констатовано наявність, окрім загальновідомих ППМ (класифікаційна, предметизаційна, дескрипторна), фолкіндексаційної, у якій кожна координатна одиниця – це певний тег – інформативне слово, що використовується так само, як і дескриптор, і ключове слово для координатного індексування, при цьому, на відміну від дескриптора, тег не використовується як узагальнююче поняття.

Підкреслено: для забезпечення релевантності та пертинентності інформаційного пошуку найоптимальнішим комунікаційним інструментом є тезаурус – універсальний, нормативний, контрольований словник лексичних одиниць української мови із зафіксованими семантичними відношеннями. У процесі створення тезауруса фахівцями НПБУ виокремлено три етапи: кін. 1997 – сер. 1999 рр. – відбір термінів з різних галузей знань, які відображають об'єкт-предметні зв'язки між поняттями; кін. 1999 р. – 2003 рр. редагування "Тезауруса..." в традиційній картковій формі і конверсія в електронний формат; 2004 р. – видання "Тезауруса..." в друкованій формі.

Охарактеризовано трансформаційні тенденції в процесах бібліотечної систематизації наукової інформації, які представлені новими підходами щодо розвитку УДК та розташування елементів у таблицях "Рубрикатора..." НБУВ, формування відповідних додатків для оптимізації процесу пошуку інформації. Запропоновано концептуальну модель "Скороченого варіанта "Рубрикатора..." НБУВ, котрий заповнює лакуни, що утворилися в результаті відсутності адекватних реаліям сьогодення розділів таблиць ББК, стає інструментарієм оновлення змістовності сучасної україномовної УДК. Підкреслено: в україномовному варіанті УДК реалізовано реляційну модель побудови класифікаційної системи, що забезпечує такі її унікальні систематизаційні характеристики: полієрархічність основного ряду, ланцюговість підпорядкованості індексів, релятивність індексів, наявність фасетизації групування відділів.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження досягнуто поставлену мету, підтверджено висунуту гіпотезу, вирішено всі завдання, що дозволило дійти основних наукових висновків.

1. Вагоме загальносоціальне значення оптимізації соціокомунікаційної взаємодії в умовах розгортання глобального інформаційного простору актуалізує дослідження, спрямовані на пошуки резервів підвищення інформаційної ємності й ефективності застосування сучасних інформаційно-пошукових мов. Теоретичні засади вивчення інструментарію систематизації наукової інформації формуються в межах спеціальних дисциплін соціокомунікаційного циклу, зокрема бібліотекознавства і бібліотечного каталогознавства, інформатики, документології та ін.

Відтворення еволюції наукових поглядів фахівців щодо вивчення комунікативної сутності бібліотечної систематизації наукової інформації дозволило визначити, що концептуальні засади дослідження формувалися в працях З. Амбарцумяна, В. Асмуса, Б. Кедрова, Н. Кушнарєнко, О. Лосєва,

М. Сенченка, Е. Сукіасяна, Н. Голоднової, Т. Голтвинської, В. Удалової, А. Чанишева, Є. Шамуріна, Б. Ейдельмана та ін. Узагальнення і збагачення здобутків фахівців дозволили авторові дисертації розробити теоретико-методологічні засади вдосконалення процесу систематизації наукової інформації як змістовно-функціональної основи оптимізації бібліотечно-бібліографічних класифікаційних систем, обґрунтувати перспективні напрями її розвитку в умовах глобалізації електронного середовища.

2. Використання методології системного, соціокомунікативного, інформаційного, соціокультурного, історико-генетичного підходів, а також комплексу дослідницьких методів: компаративного, термінологічного, класифікаційного, прогнозно-аналітичного дозволили запобігти фрагментарності й описовості наукової розробки проблеми, розробити цілісну теорію бібліотечної систематизації наукової інформації як ціннісної категорії організації знань. Доведено, що від семантичного наповнення систематизації залежить не лише кінцевий результат наукового опрацювання документів, але й зміст і змістовність класифікаційної системи, яка також еволюціонує в процесі функціонування, оскільки розвиток бібліотечної систематизації нерозривно пов'язаний з еволюцією наук як логічним та закономірним наслідком динаміки розвитку знань людства. Еволюція класифікацій наук зумовлює змістовно-функціональну трансформацію бібліотечно-бібліографічних класифікаційних систем: у межах певних етапів розвитку підходів до класифікування знань виробляються нові методики систематизації наукової інформації.

3. Визначення основних класифікаційних систем різних епох, що виражають еволюційність систематизаційного напряму розвитку бібліотечно-бібліографічних класифікацій у контексті гармонізації процесів систематизації з їх змістовністю, надало можливості визначити головні та допоміжні елементи основних класифікаційних систем, представити їх порівняльну характеристику, з'ясувати базові структурні елементи. У загальній історії класифікаційної думки з точки зору принципів розбудови систем класифікацій найзначущішими є: класифікація наук Демокрита, яка ґрунтується на тетралогічному принципі організації знань, відтворюючи перші спроби індексаційного мислення в систематизаційних цілях лінгвістичного ряду через представлення своєрідних предметних рубрик і дескрипторів; класифікація наук Платона, що використовує своєрідні фасетизовані розділи та розділи обопільного співвідношення як багатоелементний механізм упорядкування знань і результат застосування принципу системності; класифікація Аристотеля, організована відповідно до моделі "три у двох" (трилогічність загальної структури класифікації підпорядкована певній дуалістичності ідейного наповнення змістовира-

ження системи), містить теорію наявності предикатного середнього між питанням і відповіддю, ідею визначення ціннісної вартості та релевантності результатів інформаційного пошуку.

4. У стародавній період розвитку підходів до систематизації саме формування класифікаційної системи стоїків через уведення ними античного поняття "лектон" символізує концептуальну розгалуженість змісту й систематизаційну підпорядкованість елементів, підтверджуючи тим самим фундаментальність основ еволюції класифікаційної думки та систематизації інформації. Важливим кроком у вдосконаленні інструментів систематизації інформації були "Таблиці..." Каллімаха, які доцільно відзначити як першу бібліотечно-бібліографічну класифікацію, побудовану саме для впорядкування бібліотечного фонду. Структурний систематизаційний механізм цієї класифікації організований відповідно до підходів класифікування знань, що характеризує його не як штучну бібліотечну класифікацію, а класифікацію, основою якої була здатність динамічного розвитку.

5. У період Середньовіччя визначну роль у розбудові методик класифікування відіграли такі схеми класифікації: схоластична, що відбиває моделі матеріалістичної, ідеалістичної та дуалістичної організації знань, першочерговість ідеології, а не логічних законів формування ієрархічності системи; класифікація Еріугени, основний ряд якої демонструє ефективність цілісності поєднання теїзму з монізмом; класифікаційна система Гуго Сен-Вікторського, яка була побудована відповідно до пріоритетів у читанні; новаторська щодо вираження ідеологічного наповнення класифікаційна схема Фоми Аквінського; підходи до систематизації Ніколаса Кузанського, що застосував принципи ієрархії та згортання/розгортання інформації; "Загальна система знань людини в Енциклопедії Дідро та д'Аламбера", яка закладає інноваційний принцип антропологічності розбудови основного класифікаційного ряду. Ці класифікаційні схеми створили методологічні підвалини для подальшого розвитку та вдосконалення бібліотечної систематизації інформації.

6. Аналіз основних класифікаційних систем Нового і Новітнього часів дозволив дійти висновку, що кожна з них відрізняється одна від одної оригінальністю структурної побудови основного класифікаційного ряду та його змістовного наповнення, методами індексування документів. Проаналізовано передумови розробки та значення певних класифікаційних систем: "Класифікація Сен-Симона Конта", "Розтяжна класифікація Ч. Кеттера", "Класифікація..." бібліотеки Конгресу, Класифікація двокрапкою Ш. Ранганата, Десяткова класифікація М. Дьюї, Міжнародна десятизначна бібліографічна класифікація – усі ці класифікаційні системи розглядалися як етапні в розбудові загальних підходів та методів системати-

зації інформації. Означені системи дозволяють проілюструвати етапи еволюції технологічного ланцюга процесів систематизування інформації, планомірний перехід від суто класифікацій наук до прикладних класифікаційних схем для здійснення бібліотечної систематизації. Саме на цьому етапі розвитку попередні надбання теорії класифікації наук було освоєно як методологічне підґрунтя технології організації бібліотечно-інформаційних ресурсів на основі оцінки змістовності та змісту документа, відбулися прогресивні зрушення в підходах і принципах каталогізування та класифікування інформації.

7. Дослідження еволюційного розвитку класифікаційної думки дозволило наочно продемонструвати вплив синтактивності динаміки знань на семантичну складову бібліотечно-бібліографічних класифікацій з огляду на те, яким саме чином відбувалися процеси систематизування інформації. Охарактеризовані в дисертації класифікаційні схеми надають можливості встановити коеволюцію синтактивної та семантичної складових бібліотечно-бібліографічних класифікаційних систем через реалізацію ними основних процесів систематизації та класифікаційних принципів, проілюструвати дію закономірностей диверсифікації комбінаційних можливостей класифікаційних систем, змістовної трансформаційності методології систематизації.

8. У контексті еволюції принципів і методик класифікування інформації важливим є встановлення факту, що систематичність і систематизаційність – це два структурні принципи певних класифікаційних систем, суть яких полягає у вираженні організаційної складової і якісної характеристики цих систем. Саме систематичність характеризує організацію інформаційних даних як систему, що виражає процес повторення елементів і цим вибудовує певну структуру, забезпечуючи її структурність, властиву будь-якій системній організації. Систематизаційність характеризує систему як таку, що складається з ієрархічного набору елементів, коли зв'язки між ними виражають підпорядкованість один одному. Отже, і системність, і систематичність є вираженням певних структурних характеристик класифікаційної системи, згідно з якою формується відповідний бібліотечний каталог як сукупність розташованих за певними правилами бібліографічних записів на документи, що розкриває склад і змістовність фонду бібліотек як комунікаційний інструмент організації та надання доступу до знань.

9. Аналіз технологій рекласифікації бібліотечного фонду з робочих на еталонні таблиці класифікації з полярним принципом організації інформації, вивчення етапів та особливостей переведення процесів каталогізації на технологічні рейки використання ББК у науковій бібліотеці дозволяє встановити методичку зміни підходів до систематизування інформаційних ре-

сурсів, надає можливості вибудувати стратегію переведення бібліотечно-інформаційного середовища України з розбалансованого до консолідованого стану через запровадження єдиної загальнодержавної класифікаційної системи й уніфікованої методики систематизування інформації.

Першочерговим у цьому контексті є забезпечення гармонізації існуючих систем класифікації за умови їх паралельного практичного використання в процесі бібліотечної систематизації. Комунікаційним інструментарієм цієї гармонізації є використання певних таблиць відповідності, у структурі яких представлено порівняльні переліки індексів різних класифікаційних систем і відповідних предметних рубрик. Сучасний вітчизняний досвід створення таких таблиць має певні недоліки як наслідок аналогічності застосування принципу відповідності. Доведено, що такі таблиці не можуть бути "таблицями відповідності", а є "таблицями аналогічності", де нотації представлено відповідно до аналогів змістовності предметної рубрики, а не змісту індексу. Це потребує докорінних змін методики побудови подібних таблиць, указує на гнучкість та варіаційність бібліотечної систематизації, де класифікаційні системи є змістовним наповненням і вираженням смислу. Наявність пертинентних ознак у цих системах є засобом оптимізації наукової обробки інформації як передумови індексування та систематизації.

10. Обґрунтовано: процес згортання/розгортання інформації не просто складний, а фактично складно складений. Розуміння його сутності надає підстав свідчити про наявність передусім метаянформаційної складової інформації як відправної точки визначення її сутності. Ця метаянформаційна складова є, по суті, "інформацією інформації", що характеризує глибинність змісту, тобто змістовності інформації. Уніфікація змістовності можлива за умов розкриття всіх її граней та дотичних, оптимізація змісту наукової інформації можлива як у семантичному, так і в лексичному аспектах. Оптимізацію інформації необхідно розглядати не як певний процес, а як об'єкт процесу з огляду на те, що саме в окресленості форми інформації можна визначити змістовне навантаження процесу загалом. Установлено: процес згортання/розгортання інформації може відбуватися кількома способами: суміщення, виключення та заміщення (у разі згортання інформації) і роз'єднання, включення та доповнення (у разі розгортання інформації). Складним є також спосіб переходу в іншу знакову систему передачі інформації, що потребує використання принципу конгломерації обох ІІМ. Перехід на іншу систему індексування інформації передбачає і нові підходи щодо систематизації. Так, при використанні дескрипторної ІІМ варто застосовувати дескриптори й аскриптори як певне індексне вираження процесів згортання та розгортання відповідно.

Гнучке застосування принципу індексації на основі лінгвістичних одиниць як індексів будь-якої ППМ виводить систематизатора на новий, вищий шабель опрацювання, аналізу, впорядкування та пошуку інформації, дозволяє суттєво підвищити інформативність повідомлень і релевантність інформаційної видачі.

11. Загальна еволюція класифікаційних систем та підходів до систематизування інформації дозволяє обґрунтувати первинність змісту і змістовності бібліотечних класифікацій. В умовах одночасного використання в Україні УДК, ББК та "Інформаційно-пошукового тезауруса" є нагальна потреба в організації кооперації між різними бібліотечно-інформаційними організаціями в контексті оптимізації бібліотечної систематизації. Основними етапами організації корпоративної взаємодії бібліотек є реалізація ключових проєктів: створення скороченого варіанта "Рубризатора..." НБУВ, бази даних "Скорочений варіант Рубризатора НБУВ", продовження перекладу українською мовою, адаптації і впровадження УДК в Україні.

В умовах сучасних соціополітичних та економічних реалій використання еталонних таблиць ББК бібліотеками України є неможливим. Нотаційний склад ББК є вельми заідеологізованим, не є гнучким, адаптованим й інтероперабельним, що гальмує повноцінну інтеграцію індексованих за ББК вітчизняних бібліотечно-інформаційних ресурсів у світовий комунікаційний простір. Доведено доцільність переходу всіх типів бібліотек України на УДК, необхідність створення на базі Державної наукової установи "Книжкова палата України імені Івана Федорова" міжвідомчої комісії з питань розвитку, впровадження і використання УДК в Україні, що надасть можливості скоординувати дії професіоналів, організацій та установ, які зацікавлені в компетентному реформуванні вітчизняного бібліотечно-інформаційного простору, уніфікації й опануванні єдиної національної класифікаційної системи.

Здійснене дослідження не вичерпує повністю проблем удосконалення бібліотечної систематизації наукової інформації. Перспективні напрями подальшої розробки проблеми передбачають: дослідження зарубіжного досвіду автоматизації бібліотечної систематизації та корпоративної каталогізації; розроблення організаційно-методичних і техніко-технологічних засад переведення фондів та каталогів бібліотек України на Універсальну десяткову класифікацію; визначення підходів щодо оптимізації подання інформації засобами концептуальних моделей знань, що базуються на еволюції класифікаційної думки.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Сербін О. О. Систематизація інформації в контексті розвитку класифікацій наук : монографія / Олег Сербін. – Київ : ВПЦ "Київський університет", 2015. – 429, [2] с. : іл., табл.
2. Сербін О. О. Бібліотечно-бібліографічні класифікації: історична еволюція та сучасні тенденції розвитку : [монографія] / О. Сербін ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; наук. ред. О. С.Онищенко. – Київ : [НБУВ], 2009. – 139 с.

Науково-методичні посібники:

3. Рубрикатор Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: розділ "И гірничя справа" / [О. О. Сербін, С. В. Галицька, О. К. Коваленко ; голов. ред. О. С. Онищенко] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : [НБУВ], 2012. – 387 с.
4. Рубрикатор Національної бібліотеки України імені В. І.Вернадського : підрозділ "З 96 Автоматика і телемеханіка" / [О. О.Сербін(керівник), С. В. Галицька (відп. за вип.), К. В. Лобузїна, В. А.Якушко ; голов. ред. В. І. Попик] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І.Вернадського. — Київ : [НБУВ], 2013. – 161 с.
5. Рубрикатор Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Таблиці мовних типових поділів / [О. О. Сербін (керівник), І. І.Багрій (автор-уклад., відп. за вип.); голов. ред. В. І. Попик] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : [НБУВ], 2013. – 548 с.

Статті в міжнародних наукових виданнях:

6. Сербин О. О. Библиотечные классификации в их историко-структурном развитии: украинский опыт / Олег Сербин // Библиотечное дело. – 2013. – № 1 (187). – С. 19–21.
7. Сербин О. О. Национальные таблицы Библиотечно-библиографической классификации Украины: инновационный подход / Олег Сербин // Вестн. Библ. ассамблеи Евразии. – 2013. – № 1. – С. 48–52.
8. Сербин О. О. Подготовка УДК на украинском языке / Олег Сербин // Библиосфера. – 2013. – № 2. – С. 69–73.
9. Сербин О. О. Современная систематизация в контексте развития технологических аспектов индексирования и поиска документов / О. О. Сербин // Бібліотэчны вестнік : зб. арт. / Нац. б-ка Беларусі ;

[склад.: Л. Г. Кірухіна, М. Г. Пшыбытка]. – Мінск, 2013. – Вып. 5. – С. 123–131.

10. Сербин О. О. Состояние библиотечных классификаций в Украине: надёжность реалій – в реалистичности надежд / Олег Сербин // Науч. и техн. б-ки. – 2013. – № 6. – С. 76–83.

11. Сербин О. О. Суть и значение оптимизации информации в контексте развития современной библиотечной систематизации / О. О. Сербин // Бібліятэчны вестнік : зб. арт. / Нац. б-ка Беларусі ; [склад.: Л. Г. Кірухіна, М. Г. Пшыбытка]. – Мінск, 2013. – Вып. 4. – С. 43–49.

12. Serbin O. O. Bibliotečka klasifikacija na ukrajinskom jeziku u drugoj polovini XX veka: novi pogled u kontekstu istorijskih činjenica / O. O. Serbin ; prevela sa rus. M. Stanišić // Glasnik Narodne biblioteke Srbije = The Herald of the National Library of Serbia [za] 2012–2013. – Beograd, 2014. – S. 275–280.

Статті у фахових наукових журналах і збірниках:

13. Сербін О. О. Класифікація наук Демокрита в аналітичному представленні структури атомістичного вчення / Олег Сербін // Вісн. Кн. палати. – 2008. – № 8. – С. 32–36.

14. Сербін О. О. Еволюція схоластичної класифікації наук в рамках еманатії теологічного вчення / Олег Сербін // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2009. – № 23. – С. 27–34.

15. Сербін О. О. Класифікаційна система наук Аристотеля: аналіз дуалістичного генезису старогрецького мислителя / Олег Сербін // Вісн. Кн. палати. – 2009. – № 3. – С. 39–43.

16. Сербін О. О. Класифікація наук Платона (у парадигмі структурного цілого) / Олег Сербін // Вісн. Кн. палати. – 2009. – № 1. – С. 31–34.

17. Сербін О. О. Систематизація читання як наслідок формування класифікаційної системи (на прикладі класифікації наук Гуго Сен-Вікторського) / Олег Сербін // Вісн. Кн. палати. – 2009. – № 8. – С. 33–37.

18. Сербін О. О. "Таблиці..." Каллімаха: бібліотечна систематизація крізь призму класифікації наук / О. Сербін // Бібл. вісн. – 2009. – № 5. – С. 30–34.

19. Сербін О. О. Історія розвитку класифікаційної думки як свідчення еволюції систематизаційних підходів до управління інформацією (аналітичний огляд) / Олег Сербін // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2010. – № 28. – С. 639–649.

20. Сербін О. О. Згортання/розгортання інформації як спосіб уніфікації і представлення знання в Веб-орієнтованому середовищі / Олег Сербін

// Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2010. – № 27. – С. 22–30.

21. Сербін О. О. Концептуальне представлення предметності тріади з позиції класифікації наук стоїків / Олег Сербін // Вісн. Кн. палати. – 2010. – № 1. – С. 37–42.

22. Сербін О. О. Оптимізація інформації як передумова індексування та систематизації в рамках еволюції структури і функцій бібліотечної науки / Олег Сербін // Бібл. вісн. – 2010. – № 5. – С. 16–24.

23. Сербін О. О. Систематизація науки і теології в класифікації Фоми Аквінського / Олег Сербін // Вісн. Кн. палати. – 2010. – № 6. – С. 32–36.

24. Сербін О. О. Структурний огляд та аналіз класифікаційної системи Йоана Еріугени / Олег Сербін // Вісн. Кн. палати. – 2010. – № 3. – С. 31–34.

25. Сербин О. О. Тенденции развития классификационных информационно-поисковых языков в Украине (конец XX – начало XXI ст.) / Олег Сербин // Вісн. Одес. нац. ун-ту. Сер.: Бібліотекознавство. Бібліографознавство. Книгознавство. – 2010. – Т. 15, вип. 21. – С. 208–216.

26. Сербін О. О. Вчення Ніколая Кузанського як концепція змістовності принципів ієрархії та згортання/розгортання інформації / Олег Сербін // Вісн. Кн. палати. – 2011. – № 4. – С. 39–45.

27. Сербін О. О. Основна модель систематизаційної організації знань в епоху Просвітництва / Олег Сербін // Вісн. Кн. палати. – 2011. – № 11. – С. 24–29.

28. Сербін О. О. Система управління знаннями, як складова наукотворення / Олег Сербін // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2011. – Вип. 32. – С. 349–357.

29. Сербін О. О. Систематизація бібліографічної інформації засобами концептуальних моделей знань / Олег Сербін // Бібл. вісн. – 2011. – № 1. – С. 25–36.

30. Сербін О. О. Систематизація в добу Київської Русі: аналітичний погляд крізь об'єктив каталогізаційної мотивації / Олег Сербін // Вісн. Кн. палати. – 2011. – № 8. – С. 26–31.

31. Сербін О. О. "Таблиця відповідності скорочених варіантів УДК і ББК" як приклад спроби консолідації різноструктурних класифікаційних систем / Олег Сербін // Бібл. вісн. – 2011. – № 4. – С. 29–32.

32. Сербин О. О. Некоторые аспекты развития дескрипторных информационно-поисковых языков в Украине (на примере информационно-поискового тезауруса Национальной парламентской библиотеки Украины) / Олег Сербин // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития: науч.-практ. и теорет. сб. Вып. 10.

НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, МААН, Совет директорів науч. б-к и інформ. центрів. – Київ, 2012. – С. 200–209.

33. Сербін О. О. Развитие классификационных систем как объект исследования в аспекте эволюции и оптимизации систематизации информации / Олег Сербін // Вісн. Одес. нац. ун-ту. Сер.: Бібліотекознавство. Бібліографознавство. Книгознавство. – 2012. – Т. 17, вип. 2 (8). – С. 134–140.

34. Сербін О. О. Історико-технологічні особливості еволюції систематичного каталогу бібліотеки: досвід майбутнього у новизні минулого / Олег Сербін // Бібл. вісн. – 2012. – № 4. – С. 3–12.

35. Сербін О. О. Класифікаційна схема основних розділів Енциклопедії Дідро та д'Аламбера з позиції представлення змісту наукової думки / Олег Сербін // Вісн. Кн. палати. – 2012. – № 7. – С. 38–43.

36. Сербін О. О. Процеси систематизації в умовах адаптації до сучасних вимог інформаційного пошуку / Олег Сербін, Світлана Галицька // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2012. – № 33. – С. 341–357.

37. Сербін О. О. Розвиток таблиць класифікації НБУВ як відображення інноваційної трансформації бібліотечно-інформаційної діяльності / Олег Сербін, Світлана Галицька // Бібл. вісн. – 2012. – № 6. – С. 15–19.

38. Сербін О. О. Систематичність та систематизаційність організації інформації як основні принципи відображення наукового знання в межах каталогу сучасної бібліотеки / Олег Сербін // Бібл. вісн. – 2012. – № 2. – С. 3–10.

39. Сербін О. О. Первая документная классификация на украинском языке: исторический обзор и анализ структуры / Олег Сербін // Вісн. Одес. нац. ун-ту. Сер.: Бібліотекознавство. Бібліографознавство. Книгознавство. – 2013. – Т. 18, вип. 2 (10). – С. 19–26.

40. Сербін О. О. Ефективність бібліотечної систематизації в контексті автоматизації традиційних процесів аналітико-синтетичного опрацювання документів / Олег Сербін, Світлана Галицька // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2013. – № 38. – С. 154–169.

41. Сербін О. О. Підвищення ефективності пошукових інструментів у контексті розвитку індексування інформаційних ресурсів / Олег Сербін // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2013. – Вип. 35. – С. 39–48.

42. Сербін О. О. Класифікація Двокрапкою та її автор – взаємозв'язок в еволюційності епохи / О. Сербін, І. Перенесієнко // Вісн. Кн. палати. – 2014. – № 9. – С. 13–16.

43. Сербін О. О. Концепція нової системи класифікації як спроба вдосконалення систематизації інформаційних ресурсів / О. Сербін // Вісн. Кн. палати. – 2014. – № 10. – С. 13–15.

44. Сербін О. О. Скорочений варіант "Рубрикатора Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського": оптимізація та уніфікація процесів індексування інформаційних ресурсів / О. Сербін // Бібл. вісн. – 2014. – № 3. – С. 13–20.

45. Сербін О. О. Таблиця мовних типових поділів з серії "Рубрикатор НБУВ" у контексті сучасного лінгвістичного забезпечення наукової бібліотеки / О. Сербін, І. Багрій // Вісн. Кн. палати. – 2014. – № 11. – С. 18–36.

Статті в інших наукових виданнях:

46. Сербин О. О. К вопросу о классификации наук в учении стоиков и схоластов / Олег Сербин // Ноосфера и цивилизация. – Донецьк, 2009. – Вып. 7 (10). – С. 28–37.

47. Сербин О. О. Геологический характер классификации наук в период Средневековья / Олег Сербин // Ноосфера и цивилизация. – Донецк, 2010. – Вып. 8/9 (11). – С. 66–73.

48. Сербін О. О. Класифікація природи Йона Скотта Еріугени як систематизаційне представлення діалектичності науки / О. Сербін // Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія. – Івано-Франківськ, 2010. – Вип. 15, ч. 2. – С. 275–284.

49. Сербин О. О. Идея разделения властей в учении Платона и Аристотеля (в аспекте развития классификаций наук) / Олег Сербин, Людмила Галаган // Ноосфера и цивилизация. – Донецк, 2012. Вып. 1 (13). – С. 11–18.

Тези і матеріали наукових конференцій:

50. Сербин О. О. Эволюция классификаций наук как предпосылка и мотивация развития информационно-поисковых языков систематизации книг (в аспекте генезиса древнегреческих мыслителей) / Олег Сербин // Наука о книге, традиции и инновации : к 50-летию сборника "Книга. Исследования и материалы" : материалы XII междунар. науч. конф. по проблемам книговедения (Москва, 28–30 апр. 2009 г.) : в 4 ч. – М., 2009. – Ч. 1. – С. 283–285.

51. Сербин О. О. Исследование эволюции классификационных систем как свидетельство когнитивности науки о книге / Олег Сербин // Книжная культура. Опыт прошлого и проблемы современности : к 90-летию Научно-исследовательского института книговедения в Петрограде : материалы междунар. науч. конф. (Москва, 24–25 нояб. 2010 г.). – М., 2010. – С. 293–296.

52. Сербин О. О. Библиотечные классификации в Украине: проблемы и их решение / О. О. Сербин // Библиотеки в информационном пространстве : проблемы и тенденции развития : материалы III междунар. науч.-практич. конф. молодых ученых и специалистов (Минск, 1–2 нояб. 2011 г.) [Электронный ресурс] / Нац. акад. наук Беларуси, Центр. науч. б-ка им. Якуба Коласа. – Электрон. дан. – Минск: Ковчег, 2011. – 1 электрон. опт. диск (CD ROM). – Загл. с экрана. – С. 170–173.

53. Сербин О. О. Бібліотечна класифікація сьогодні, як традиційно-інноваційний механізм систематизації / О. О. Сербин // Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства : матеріали 3-ї наук.-практ. конф. з міжнар. участю, 29 верес. 2011 р., Львів / Нац. ун-т "Львівська політехніка", Наук.-техн. б-ка. – Львів, 2011. – С. 392–397.

54. Сербин О. О. Инновационность подходов индексирования как механизм развития библиотечных поисковых инструментов / О. О. Сербин // Библиотека и общество: история, реальность, перспективы взаимодействия : материалы IV междунар. науч.-практич. конф. молодых ученых и специалистов, Минск, 1–2 нояб. 2012 г. [Электронный ресурс] / Нац. акад. наук Беларуси, Центр. науч. б-ка им. Якуба Коласа. – Электрон. дан. – Минск : Ковчег, 2012. – 1 электрон. опт. диск (CD ROM); 12 см. – Загл. с экрана. – С. 198–200.

55. Сербин О. О. Некоторые аспекты систематизации литературы в Киевской Руси / Олег Сербин // Румянцевские чтения-2012 : [в 2 ч.] : материалы всеросс. науч. конф. (17–18 апр. 2012 г.) / Российская гос. б-ка ; [сост.: Е. А. Иванова]. – М., 2012. – Ч. 2. – С. 214–219.

56. Сербин О. О. Індексуння інформації як ефективна складова пошукових інструментів / Олег Сербин // Учений інформаційного покоління: інновації, традиції та перспективи : матеріали третьої міжнар. конф. молодих учених. – Київ, 2012. – С. 13–15.

57. Сербин О. О. Специфіка процесів систематизації в контексті сучасних вимог інформаційного пошуку / Олег Сербин, Світлана Галицька // Бібліотека і розвиток доступу до правової та соціально значущої інформації: зб. матеріалів міжнар. наук. конф. "Інноваційна модель наукової бібліотеки XXI століття" (Київ, 9-10 жовт. 2012 р.): додаток до зб. наук. пр. "Наукові праці Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. Вип. 33" / НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського, Асоц. б-к України. – К., 2012. – С. 118-122..

58. Сербин О. О. Бібліотечна систематизація сьогодні: новаторство підходів в традиційності досвіду / О. О. Сербин // Сучасні проблеми діяльності бібліотек в умовах інформаційного суспільства : матеріали п'ятої

міжнар. наук.-практ. конф., Львів, 11–12 верес. 2013 р. – Львів, 2013. – С. 127–133.

59. Сербін О. О. Систематизація інформації: процес чи спосіб організації знань? / Олег Сербін // Матеріали четвертої міжнар. конф. молодих учених "Наукова молодь в умовах розвитку соціокомунікативної сфери". – Київ, 2013. – С. 10–13.

60. Сербін О. О. Систематизація цифрових ресурсів у контексті формування електронного каталогу / О. О. Сербін // Адаптація завдань і функцій наукової бібліотеки до вимог розвитку цифрових інформаційних ресурсів : матеріали міжнар. наук. конф. (Київ, 8–10 жовт. 2013 р.) / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського [та ін.]. – Київ, 2013. – С. 370–372.

61. Сербін О. О. Вдосконалення процесів систематизації як невід'ємна складова формування електронних ресурсів сучасної бібліотеки / О. О. Сербін // Місце і роль бібліотек у формуванні національного інформаційного простору : матеріали міжнар. наук. конф. (Київ, 21–23 жовт. 2014 р.) / НАН України [та ін.]. – Київ, 2014. – С. 332–335.

62. Сербін О. О. Загальна система знань людини в Енциклопедії Дідро та Д'Аламбера як модель систематизаційної організації в епоху Просвітництва / Олег Сербін // Українська енциклопедистка : матеріали третьої міжнар. наук. конф. (м. Київ, 22–23 жовт. 2013 р.). – Київ, 2014. – С. 147–162.

63. Сербин О. О. Систематизирование и систематизация в контексте научной обработки документов / О. О. Сербин // Библиотека и общество: проблемы и направления развития : материалы V междунар. науч.-практ. конф. молодых ученых и специалистов, Минск, 30–31 окт. 2013 г. [Электронный ресурс] / Нац. акад. наук Беларуси, Центр. науч. б-ка им. Якуба Коласа ; [редкол.: Л. А. Авгуль, А. И. Груша (отв. ред.) и др.]. – Электрон. дан. – Минск : Ковчег, 2014. – 1 электрон. опт. диск (CD ROM) ; 12 см. – Систем. требования : IBM-совместимый PC ; 256 Мб RAM ; VGA ; Windows 2000 / xp / Vista ; CD ROM дисковод ; мышь. – Загл. с экрана. – С. 214–217.

64. Сербін О. О. Якість індексування інформаційних ресурсів у контексті освітньо-кваліфікаційного рівня систематизатора / О. Сербін // Молодь. Наука. Інновації : зб. матеріалів V міжнар. наук. конф. молодих учених "Сучасні інформаційні технології в бібліотечній справі" (15 трав. 2014 р.) / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2014. – С. 68–69.

65. Сербин О. О. Особенности фасетной классификации документов в условиях современной трансформации содержания науки о книге / О. О. Сербин // Берковские чтения – 2015. Книжная культура в контексте международных контактов : материалы III междунар. науч. конф.

(Минск, 26–27 мая 2015 г.) / [сост.: Л. А. Авгуль, Д. Н. Бакун]. – Минск, 2015. – С. 457–462.

66. Сербін О. О. Сучасний стан індексування інформаційних ресурсів: координація без координат та шляхи пошуку / Олег Сербін // Бібліотека ХХІ століття: перспективи та інновації : матеріали всеукр. наук.-практ. конф., Київ, 23 квіт. 2015 р. / М-во освіти і науки України [та ін.]. – Київ, 2015. – С. 72–75.

67. Сербин О. О. Чтение и его систематизация в контексте развития классифицирования научного знания / Олег Олегович Сербин // Кітап. Уақыт. Қоғам : IV халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары = Книга. Время. Общество : материалы IV международной науч.-практ. конф. / [құраст. М. А. Таженова ; бас ред. Н. Р. Аршабеков]. – Павлодар, 2015. – Б. 106–111.

68. Сербін О. О. Систематизація в контексті аналітико-синтетичного опрацювання інформації: індикатор якості результату в проєкції на цілісність процесу / О. Сербін // Міжнародна наук.-практ. конф. "Сучасна інформаційно-бібліотечна освіта: європейські орієнтири" : зб. матеріалів / Укр. бібл. асоц. ; [редкол.: В. С. Пашкова, О. В. Воскобойнікова-Гузєва, В. В. Загуменна та ін.]. – Електрон. вид. – Київ, 2016. – С. 61–65.

АНОТАЦІЇ

Сербін О.О. Бібліотечна систематизація наукової інформації: теоретико-методологічні засади розвитку. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство. – Харківська державна академія культури. – Харків, 2016.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню становлення та розвитку систематизації інформації в контексті еволюції класифікацій наук як інформаційно-пошукового підґрунтя ефективного функціонування наукового сегменту соціальних комунікацій; розглянуто актуальні теоретичні й практичні питання систематизації як основи організації знань в контексті оптимізації, уніфікації, класифікації інформаційних даних; удосконалено методологічну базу здійснення процесів систематизування інформаційних ресурсів.

Узагальнено досвід попередників та доведено, що попередні дослідження, націлені на аналіз класифікаційних систем, стосувалися вивчення питань організації каталогів бібліотек, а систематизація як наукова категорія сутнісної, знанневої організації інформації не розглядалась. Окреслено перспективи розвитку підходів систематизації інформації – здійс-

нення індексування за україномовною класифікаційною системою та впровадження УДК в практику бібліотек України.

Ключові слова: бібліотечна систематизація, бібліотечно-бібліографічна класифікація, класифікація наук, індексування, інформаційно-пошукова мова.

Сербин О. О. Библиотечная систематизация научной информации: теоретико-методологические основы развития. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора наук по социальным коммуникациям по специальности 27.00.03– книговедение, библиотековедение, библиографоведение. – Харьковская государственная академия культуры. – Харьков, 2016.

Диссертация посвящена комплексному исследованию становления и развития систематизации информации в контексте эволюции классификаций наук, как информационно-поискового базиса эффективного функционирования научного сегмента социальных коммуникаций; рассмотрены актуальные теоретические и практические вопросы систематизации как основы организации знаний в контексте оптимизации, унификации, классификации информационных данных; усовершенствована методологическая база выполнения процессов систематизации информационных ресурсов.

Обобщен опыт предшественников и доказано, что предыдущие исследования, нацеленные на анализ классификационных систем, касались изучения вопросов организации каталогов библиотек, а систематизация как научная категория сущностной, знаниевой организации информации, не рассматривалась. Определены перспективы развития подходов систематизации информации – осуществление индексирования по украиноязычной классификационной системе и внедрение УДК в практику библиотек Украины.

Ключевые слова: библиотечная систематизация, библиотечно-библиографическая классификация, классификация наук, индексирование, информационно-поисковый язык.

Serbin O.O. The library systematization of the scientific information, theoretical and methodological principles of development. – Manuscript.

Thesis for the degree of doctor of pedagogical sciences, specialty 27.00.03– book science, library science, bibliography. – Kharkiv State Academy of Culture. – Kharkiv, 2016.

Logical connection between the structural organization of the studied classifications' elements and their essential (ideological) content was proved and illustrated. There were provided analysis and were revealed peculiarities of the scientific principles and the principles of bibliographic organization of information

through the prism of content (qualitative) and semantic (quantitative) constituents of systematization, in particular: hierarchical, tetralogical principle, atomism, decimal meaning, coincidence of opposites, convolution/deployment, deism, dynamism, division, rational perception, emanation, subordination on the one hand and alphabetical, concentration principle, integration, decimality, consistency, encyclopedic ability, extensibility, versatility, mnemonic ability, internationalism, multidimensionality, scientific, logic, stability, description, conglomeration, regularity, systematization from the other hand.

There was summarized the experience of predecessors, engaged in the study, design and implementation of library-bibliographic classification systems in the context of development of sciences classifications, and it was also proved that previous research, focused on the analysis of classification systems, was related to the study of library catalogues' organization in which a quantitative structural component of the library classification was taken for basis, but systematization as a scientific category of essential and knowledge organization of information was not considered.

It was defined and analyzed the facts of structural and logical availability with essential and ideological features of classification systems' organization in the context of systematization, such as: a quadromeaning, fasetizing, hierarchy and decimality. The complex explanation of necessity and probability of optimization in system is described and unification and harmonization of processes in area related to the information organization is given as well.

Prospects of the development approaches and mechanisms for classification of information as a basic direction of documentary scientific study are outlined, nevertheless, it was proved that the structure of the classification system does not affect the content of the latter, as it is appropriate to the dynamic of knowledge, but its "artificiality" is only applies to the contents, therefore a comprehensive indexing of information resources of the UDC tables in Ukraine is absolutely possible.

The content of some concepts is specified, in particular: "content" is a quantitative (formal) characteristic of semantic and syntactic classification components; "richness of content" is a meaningful (cognitive) characteristic of its semantic and syntactic components; "conglomeration" is a process of collections formation, which consists of various IRL, preserving all its principles of indexing for the consolidated presentation of notations of indexing, i.e. combining the potential of different IRL preserving their main features and properties; "folkindexing" is a public index or indexing by means of collective mind; "regularity" is a structural characterization of system, which is formed as the result of information systematics, when there is no clear subordination, and system formation is provided by the regularity of components; "Systematyzat-

siynist" (the hierarchic characteristic of the system) is a structural characteristic of the system, which consists of the hierarchical set of elements, and connections between them express subordination to each other; "Systemnist" (the linear characteristic of the system) is a principle of classification formation, in accordance to which the classification acquires certain structural characteristics and transforms directly into the system of classification.

In general, the results of the thesis research allowed to present library-bibliographic classifications not just from the position of functional cell organization of the library catalogues, but first of all from the point of view of these classifications' significance in provision of the documentary systematization implementation processes through the prism of historically conditioned link between the evolution of sciences classifications and library-bibliographic classification systems. Thus, the classification systems of bibliographic information occupy a prominent place among the other possible mechanisms of the library systematization of scientific information, specifying scientism and validity of richness of bibliographic information content. Therefore bibliography as a science, along with the library science, belongs to the established field of socio-cultural activity, and amounts a much broader area of cognizance that contains all branches of knowledge which are anyhow presented by means of library-bibliographic classification systems with a projection on classification of sciences, because knowledge is the classified information.

Key words: library systematization, library-bibliographic classification, classification of sciences, indexing, information retrieval language.